

*Jugoslavija v hladni vojni*: zbornik z Znanstvenega posveta Jugoslavija v hladni vojni, Ljubljana, 8.-9. maja 2000 = *Jugoslavija in the cold war: the collection of papers at the Scientific Conference Yugoslavia in the Cold War, Ljubljana, 8-9 May 2000* / uredniki, edited by Jasna Fisher (et al.). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino; Toronto: University, 2004

Razdoblje 1948 -1956. u povijesti nove Jugoslavije predstavlja kratak vremenski period, ali se tijekom njega dogodilo sve što će obilježiti kasniji jugoslavenski socijalizam i njegov međunarodni položaj. Povijesnim događajima toga vremena posvećen je zbornik *Jugoslavija v hladni vojni* nastao kao rezultat suradnje Inštituta za novejšo zgodovino u Ljubljani, *Stalin Research and Archives Project* Univerziteta u Torontu i Instituta za slavistiku Ruske akademije nauka iz Moskve. Zahvaljujući organizacijskoj i financijskoj potpori Ministarstva za znanost i tehnologiju Republike Slovenije, Znanstvenog instituta Filozofskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani i Ambasadi Republike Slovenije u Moskvi, znanstvena javnost bit će upoznata sa studijama eminentnih historičara nastalih i na osnovi arhivske građe iz nedavno otvorenih ruskih arhiva.

Nakon uvoda kojeg su napisali Leonid Gibianskii i Ronald W. Preussen, slijedi četrnaest studija podijeljenih u dva dijela u ovisnosti da li tretiraju spoljopolitičke ili unutrašnjopolitičke događaje. Studije su napisane na jezicima autora i u engleskom prijevodu.

Prvi rad u Zborniku potpisuje Leonid Gibianskii pod naslovom *Sovjetsko-jugoslovenski sukob 1948: istoriografske verzije i novi arhivski izvori*, u kojem se pregledno osvrnuo na dotadašnju literaturu o ovom pitanju, a na osnovi sada dostupnih dokumenata iz ruskih arhiva osvjetlio je u velikoj mjeri događanja u vezi sa savjetovanjem Kominforma u lipnju 1948. godine. Analizirane su odluke savjetovanja, koje je u cjelini donijela sovjetska strana, a podržale sve članice ovog komunističkog tijela, što je rezultiralo otvorenim sukobom u komunističkom bloku i pojavom prvog disidenta pod imenom Komunističke partije Jugoslavije u odnosu na KP Sovjetskog Saveza. Osobito su zanimljivi dijelovi teksta koji govore o ulozi i političkim potezima vodećih političara toga vremena. U stvaranju realne slike o tim događajima, autor je potvrdio potrebu komparativnog istraživanja arhivskih izvora sovjetske i jugoslaven-

ske provenijencije, uz konzultiranje arhivskog materijala iz drugih istočnoeuropskih zemalja koje su sudjelovale u spomenutim događajima. Vidni pomaci u novim saznanjima osobito se odnose na dobro poznatu zacrtanu shemu prisutnu u službenoj jugoslavenskoj historiografskoj verziji ovih događaja, nastaloj nasuprot snažnoj Staljinovoj propagandnoj ofanzivi. Osvijetljena su unutarpolitička rješenja jugoslavenskih vlasti, zatim sovjetsko-jugoslavenski ekonomski odnosi, politički potezi tadašnjih državno-partijskih lidera, sa akcentom na vanjskopolitičke korake Beograda.

*Spoljna politika Jugoslavije 1953-1956.* sljedeći je članak, u kojem je Đoko Tripković studiozno analizirao izuzetno dramatično i važno razdoblje socijalističke Jugoslavije, periodizacijski omeđeno Staljinovom smrću i ulaskom sovjetskih trupa u Budimpeštu. Detaljno su opisani događaji i povijesne okolnosti u kojima je Tito kreirao novi put za nastup na svjetsku političku scenu povezivanjem sa zemljama *trećeg svijeta*, manevrirajući između Kremlja s kojim je želio normalizirati odnose po državnoj liniji, bez upuštanja u proces ideološkog ili institucionalnog međupartijskog povezivanja i uvjeravanja *zapadnih sila* u postojanost svog političkog opredjeljenja ka nezavisnosti od Moskve.

Znanstvenoj javnosti poznat kao analitičar hladnoratovske politike, Darko Bekić obradio je temu *Balkanski pakt: mrtvorođenče hladnog rata*. Analizirao je relevantne događaje vezane za potpisivanje Balkanskog pakta 28. 2. 1953. godine u Ankari, pokazujući kako vojna suradnja nije bila postavljena na operativnu osnovu, već je samo ostala na načelnim okvirima, što je odgovaralo svim ugovornim stranama, pa čak i NATO-savezu. Autor je na kraju konstatirao da je ovaj sporazum u političkom smislu bio samo instrumentom hladnog rata, a u vojno-strateškom pogledu "mrtvorođenčim", jer su ga nadolazeći događaji "pregazili".

Nevenka Troha je detaljno osvjetlila *Predlogi Jugoslavije za rešitev Tržaškega vprašanja po objavi Resolucije Informbiroja*, kao jednog od tri najvažnija politička pitanja poslijeratne Europe.

Osim Tršćanskog pitanja, važno je bilo i *Makedonsko pitanje – Jugoslavija i Bugarska 1944-1953.*, o čemu je studiju napisao Novica Veljanovski, ukazujući na aktualnost problema do današnjih dana.

*Hallsteinova doktrina in Jugoslavija* tema je sljedećeg rada u kojem Dušan Nećak upoznaje čitateljstvo sa poviješću hladnoratovske politike na primjeru uspostavljanja diplomatskih odnosa između Jugoslavije i obje njemačke države. U taj kontekst smještena je i Hallsteinova doktrina, nastala kao posljedica hladnoratovskih odnosa u vrijeme zapadnonjemačkog kancelara Konrada Adenauera, koji je, u nastojanju očuvanja dobrih odnosa sa Sovjetskim Savezom, trasirao politiku ujedinjenja dvije Njemačke u budućnosti. U tim širim vanjskopolitičkim odnosima, autor je pregledno objasnio mjesto i ulogu Jugoslavije, kako prema Saveznoj Republici Njemačkoj i



Demokratskoj Republici Njemačkoj, tako i u svijetu uopće, pedesetih godina 20. stoljeća.

Važnost Jugoslavije u hladnoratovskom okruženju vidljivo je i u radu *Pobuna u sovjetskom bloku 1956. godine, Jugoslavija i Kremalj*. Leonid Gibianskii predočava na osnovi dokumenata iz ruskih arhiva ulogu jugoslavenskog rukovodstva, osobito Tita, u događajima u Mađarskoj, proljeća 1956. godine. Prezentirane su okolnosti u vezi sa gušenjem revolucije u Mađarskoj, s posebnim osvrtom na odnos Jugoslavije prema tim događajima.

Poslijeratni spoljnopolitički razvoj Jugoslavije praćen je povremenim radikalnim strateškim obrtima, što je bilo neobično za to vrijeme stroge blokovske podijeljenosti međunarodne zajednice. *Ekonomska i vojna pomoć Zapada Jugoslaviji u vreme sukoba sa Kominformom* studija je Dragana Bogetića o taktičkom približavanju Jugoslavije Zapadu početkom 50-tih godina, nakon njenog razlaza sa Sovjetskim Savezom i istočnoeuropskim zemljama. Proturječnost, između njenog unutrašnjopolitičkog komunističkog sustava i spoljnopolitičke orijentacije prema Zapadu opterećivala je uzajamnu suradnju.

Politički razlaz sa Sovjetskim Savezom utjecao je na sve segmente jugoslavenskog društva. O agrarnoj politici piše Zdenko Čepić u studiji *Spor z Informbirojem in jugoslovska kmetijska politika*. Autor zaključuje da je promjena agrarne politike iz vremena "ranog socijalizma" koincidirala sa Staljinovom smrću, te da se jugoslavenski političko-ekonomski sustav distancirao od sovjetskog modela vlasti, a jugoslavenski eksperiment samoupravljanja bio izravna posljedica sukoba sa Sovjetskim Savezom.

O posljedicama otvaranja Jugoslavije prema Zapadu, Božo Repe je istražio *Vpliv zahodnih držav na domači sceni* čiji su rezultati bili vidljivi 60-tih godina u slovenačkom društvu. Autor je zapazio zapadne utjecaje u repertoarima filmova u kinima, zatim muzici, televiziji, dolasku stranih turista i sličnog, dok u završnim razmatranjima ocjenjuje te godine kao neku "middle position" u odnosu na sve ono što su ljudi dobili od socijalizma kao npr. besplatno školovanje, potpunu zdravstvenu zaštitu i punu zaposlenost, svakako, uz daljnju ideološku propagandu koja se morala prihvatati iz govora političara, novina i televizijskih dnevnika.

Odnos nove jugoslavenske vlasti prema vjerskim zajednicama je tema koja nije zaobiđena ni u ovom zborniku, pa tako Mateja Režek analizira odnose: *Jugoslavija, Vatikan in Katoliška cerkev (1949-1953)*, ocjenjujući ih hladnim i zategnutim tijekom dugogodišnjih diplomatskih pregovora.

Studija *Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v prvem povijnem obdobju*, autora Aleša Gabriča, uspješno je analiziran ideologem "bratstvo-jedinstvo" kroz odluke o rješenju nacionalnog pitanja, zatim izjave najeminentnijih političara toga vremena,

zatim princip federalizma između centralizma i unitarizma na primjeru različitosti jezika, s posebnim ostvrtom na slovenski, a donekle i na makedonski jezik.

Ljubodrag Dimić, iz društvenog života natopljenog u svim sferama ideologijom, izdvaja temu *Ideologija i kultura u Jugoslaviji 1945-1955: Vreme, ljudi, institucije, politika*. Autor istražuje pomake ka slobodi stvaralaštva i naglašava uspjehe i poteškoće u ovisnosti od partijskog političkog kursa tijekom desetogodišnjeg razdoblja.

Sukob sa Sovjetskim Savezom uzdrmao je jugoslavensko društvo u svim segmentima, pa se od 50-tih godina narodnooslobodilačkoj borbi naknadno daju nova, dopunjena teorijska objašnjenja. O tome piše Bojan Godeša u studiji, koja je i posljednja u ovom zborniku, pod naslovom *Spreminjanje pogledov na Jugoslavansko revolucijo po Informbirojevskom sporu*.

Zbornik radova *Jugoslavija v hladni vojni* osim što nudi manje poznate detalje o povijesti druge polovice dvadesetog stoljeća, upoznaje čitateljstvo i sa nekim drugačijim viđenjima političko-ekonomskog razvoja Jugoslavije. Postavljanjem Jugoslavije u središte istraživanja, autori priloga su ukazali na njenu ulogu u međunarodnoj politici toga vremena. Znanstveni pristup i zanimljivost problematike u *Zborniku* su dovoljna preporuka čitateljstvu. ■

Vera Katz

---

Milorad Tomanić, *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*. Beograd : Medijska knjižara Krug, 2001, str. 251.

Istraživanje vremena raspada jugoslavenske državne zajednice, kao i uloge brojnih aktera u sveobuhvatnom prekomponiranju tog dijela balkanskog prostora, biće dug i delikatan proces. Haški arhivi i sudski procesi daće novi ključ za čitanje historije. Nijedno društvo ne može izbjeći suočavanje sa kontroverznim stranicama svoje prošlosti. U Srbiji se sve više pojavljuju knjige koje kritički, višedimenzionalno promatraju mjesto "srpskog faktora" u zbivanjima posljednje decenije XX stoljeća, izazivajući pritom različite reakcije. U njima nije zaobiđena uloga Srpske pravoslavne crkve, jednog od autoritativnih, primarnih faktora u strukturama moći, uticaja i stvaranju najnovije historije Srbije i regiona u cjelini, kao i njene aspiracije ka poziciji vrhovnog moralnog arbitra i ključne institucije u srpskom društvu, u kojem tradicionalno uživa ugled i podršku. Ovo društvo je, sa organskim karakterom u osnovi, prepolitičko i konzervativno. Patrijahalnost je u Srbiji bila uvijek ispred modernosti. Srpska